

Psychologiczne aspekty oceniania

- szkolenie WDN -

Ocenianie jest procesem, za pomocą którego człowiek tworzy swoje opinie, wyciąga wnioski i dokonuje krytycznej oceny zdarzeń i ludzi. Jest ono powszechnym zachowaniem. Na jego podstawie dokonujemy wyboru, typujemy zwycięzcę, stawiamy stopień na egzaminie, formułujemy opinię lub wypełniamy ankietę. Nawet zwykłe opisywanie ma w sobie element wartościowania – mówimy o kimś, że jest np. ciepły, inteligentny, towarzyski. Tak rozumianym ocenom w warunkach szkolnych podlegają uczniowie, nauczyciele, dyrektorzy, a także rodzice. Warto zatem spojrzeć na proces oceniania w szkole szerzej niż robimy to zazwyczaj, kiedy chcemy wierzyć, że bezstronnie i obiektywnie oceniamy wyniki uczniowskiej czy nauczycielskiej pracy.

Zachowanie ludzi, w tym ocenianie, jest na ogół mniej racjonalne niż wynikałoby to ze sformalizowanych modeli myślenia czy społecznych potrzeb i oczekiwań. Dzieje się tak ze względu na złożoność sytuacji i relacji społecznych, w których ten proces przebiega. Na subiektywizm w ocenianiu wpływają wcześniejsze doświadczenia ludzi, utrwalone w ich wiedzy, a także aktualna sytuacja, czyli tzw. kontekst oceniania. Oceny zmieniają się pod wpływem przeżywanego nastroju, uczuć, stresu, a także pod wpływem grupy, do której należy oceniający. Z doświadczeń wiemy, że nawet opinie i ekspertyzy rzeczoznawców bywają zawodne. W badaniach psychologicznych potwierdzono fakt, że diagnozy lekarzy i werdykty sędziów w tej samej sprawie bywają rozbieżne i zmienne, a szkolne wypracowania są inaczej oceniane przez tych samych nauczycieli po upływie pewnego czasu. Przyczyną subiektywizmu, braku stałości oraz tzw. zniekształceń w ocenianiu jest nasz sposób gromadzenia i interpretowania informacji o świecie społecznym.

Ocenianie osiągnięć uczniów, jako ważny element praktyki społecznej, jest silnie uwikłane w idee i poglądy na temat edukacji, często wobec siebie konkurencyjne. Jego złożony charakter i rozliczne uwarunkowania każą o nim myśleć w kontekście szerszym niż dydaktyczna

przydatność diagnozy osiągnięć (wyników), dokonanej w odniesieniu do obowiązujących wymagań programowych.

Zagadnienie oceniania osiągnięć uczniów należy do najbardziej złożonych, spornych, a nawet bolesnych we współdziałaniu nauczycieli i uczniów. Obie strony mają często wzajemne pretensje o przebieg oceniania i obie mogą czuć się winne nieszczerości. Czynione są desperackie próby uwolnienia kształcenia od ocen, ale udają się one tylko wtedy, gdy motywacja uczniów do osiągnięć jest szczególnie wysoka, a samokontrola uczniów jest doskonale rozwinięta. Nawet jednak i wtedy skale stopni szkolnych istnieją w zamaskowanej postaci jako skale zachęt, „mowy ciała” nauczyciela (postaw i gestów), dowodów uznania ze strony otoczenia. Badania psychologiczne dowodzą, że czynności człowieka rozwijają się i ulepszają przy dopływie informacji (wzmocnień) z zewnątrz, a zatrzymują w rozwoju lub degradują przy braku informacji zwrotnej. W zakresie nowej treści kształcenia jaka przeważa w szkole, typowemu uczniowi trudno jest samemu wytworzyć taką informację.

Psychologiczny aspekt oceniania jest równie ważny, jak i jego aspekt dydaktyczny. Im młodsze dziecko, tym większa rozważa powinna towarzyszyć ocenie jego wiedzy, umiejętności i postaw. Aspekt psychologiczny szczególnego znaczenia nabiera w doniesieniu do uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Zanim uczniowie Ci trafią na badanie do poradni psychologiczno-pedagogicznej zwykle przechodzą przez pasmo niepowodzeń szkolnych. Poczucie własnej inności ukształtowało w nich cały szereg mechanizmów obronnych. Odbudowanie zaufania do samego siebie nie nastąpi z dnia na dzień, dlatego tak wiele miejsca w wewnątrzszkolnych systemach nauczania poświęca się tym uczniom. Ocenie powinna towarzyszyć rzetelna wiedza na temat możliwości rozwojowych każdego dziecka, w stosunku do którego zalecono dostawanie wymagań edukacyjnych.

Według T. Tyszki ocenianie jest rozumiane jako przypisywanie odpowiednich liczb przedmiotom (osobom) lub zdarzeniom (zachowaniom osób). Ważne jest również postrzeganie oceniania jako procesu podejmowania decyzji.

W. Okoń formułuje definicję oceniania uczniów jako procesu wyrażania opinii o uczniach za pomocą stopni lub ocen opisowych, zarówno sporadycznie, jak i co kwartał (okres) lub przy końcu roku szkolnego.

G. Noizet i P. Caverni postrzegają ocenianie jako czynność, w wyniku której wydaje się sąd o przedmiocie, osobie lub zjawisku, odwołując się do jednego lub kilku kryteriów. Autorzy zwracają też uwagę na to, że istota oceniania polega na porównywaniu modelu odniesienia do ocenianej pracy.

K. Kruszewski definiuje je jako „proces ustalania i komunikowania ocen szkolnych”.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych o ocenianiu bieżącym mówi, że „ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć”.

Przytoczone definicje pozwalają na wskazanie pewnych cech oceniania. Podkreślają to, że jest ono procesem poznawczym, wymagającym podejmowania określonych decyzji, dotyczącym wartościowania osób. Przed przystąpieniem do takiej oceny należy wyznaczyć jasne kryteria, które pozwolą porównać uzyskane efekty z zamierzonymi celami.

Najbardziej pożądane funkcje oceniania to:

- **funkcja instruktażowa** – nauczyciel oceniający postępy ucznia w sposób opisowy w oparciu o diagnozę proponuje mu określone formy aktywności ze względu na lepsze wykorzystanie potencjału rozwojowego
- **funkcja motywacyjna** – polegająca na tym, że nauczyciel oceniający dotychczasowe osiągnięcia ucznia mobilizuje go do dalszych wysiłków i ukierunkowuje je,
- **funkcja afirmacyjna** – polegająca na tym, że nauczyciel doceniający osiągnięcia ucznia stwarza mu tym samym okazję do wzmocnienia poczucia własnej wartości
- **funkcja informacyjna** – polega na tym, że nauczyciel dostarcza uczniowi informacji zwrotnych umożliwiających mu dokonanie samooceny własnych kompetencji i samokontroli własnego działania.
- **funkcja diagnostyczna** – polegająca na wspieraniu kariery ucznia, monitorowaniu jego postępów i określeniu indywidualnych potrzeb.

Ocenianie ma pomóc uczniowi w następujących dziedzinach:

- **poznanie własnych możliwości** – poddając się ocenianiu uczeń dowiaduje się, jaki ma zakres wiedzy, jakie nabył umiejętności oraz co jeszcze musi zrobić, aby podnieść swój poziom wiedzy. Nauczyciel wystawiając ocenę informuje jakie miejsce w skali 1-6 uczeń zajmuje pod względem posiadanych wiadomości i umiejętności. Informacja ta jest rzetelna przy stosowaniu komentarza do oceny cyfrowej oraz przy założeniu, że uczeń zna kryteria ocen na dany poziom.
- **kształtowanie zainteresowań** – odpowiedni komentarz do oceny, zachęcający ucznia do pracy w tym kierunku, może ukierunkować i rozwinąć zainteresowania związane

z przedmiotem. Ocena może zniechęcić ucznia jak i pobudzić do nauki i doskonalenia swoich umiejętności.

- **budowanie właściwej motywacji** – w szkole bardzo rzadko spotyka się ucznia, który chciałby się regularnie i systematycznie uczyć. Rodzice nie rozwijają motywacji do pracy, a tym bardziej do nauki. W szkole jedynym z czynników motywacyjnych może być ocenianie. Wystawienie i skomentowanie oceny przyczynia się do wzbudzenia nadziei, że może być lepiej. Jeśli nauczyciel nie posiada autorytetu, nie cieszy się dobrą opinią wśród uczniów nie może pozytywnie wpływać na motywację uczniów do nauki.
- **rozwój psychospołeczny** – ocena ma wpływ na określenie siebie w stosunku do innych uczniów. Może ona spowodować obniżanie się lub podnoszenie statusu ucznia w klasie w zależności od poczucia sprawiedliwego oceniania. Takie poczucie może mu zapewnić właściwy komentarz nauczyciela, wyjaśniający ocenę oraz wskazujący drogę do jej poprawienia. Wyjaśnienie przez nauczyciela zasadności wystawionej oceny ma wpływ na wszechstronny rozwój ucznia.
- **nabywanie wiedzy** – stan wiedzy ucznia musi być co pewien czas sprawdzany i oceniany przez nauczyciela, aby uczeń zdawał sobie sprawę z posiadanych wiadomości i umiejętności. Dlatego nie wystarczy jedynie wystawienie oceny w skali 1-6, ale konieczny jest komentarz wyjaśniający, w czym uczeń ma poziom wystarczający, jakie ma braki oraz co powinien uzupełnić. Te wszystkie warunki i cele oceniania są spełnione, jeśli nauczyciel właściwie rozumie proces oceniania, rzetelnie zbiera informacje o drodze edukacyjnej ucznia, jasno mu przekazuje informacje zwrotne. Traktowanie oceny jako mechanizm przymusu z reguły kończy się zniechęceniem do nauki, negatywnym ocenianiem pracy nauczyciela oraz porażką dydaktyczną nauczyciela.

Ocena musi być jawna, uzasadniona i obiektywna, sprawiedliwa nie tylko w oczach nauczyciela, ale też i w oczach ucznia. Uzasadnienie wystawianych ocen i ich jawność sprzyjają kształtowaniu się samokrytycznej i obiektywnej postawy ucznia wobec problemu oceny jego postępów. Przyzwyczajają to ucznia do dokonywania samooceny swojego dorobku.

Skuteczne ocenianie w klasie możliwe jest w środowisku, które jest bezpieczne, stymulujące i które uważa się za swoje. Prowadzone jest przez nauczycieli z pasją, chcących podejmować ryzyko. Angażuje też uczniów, autonomicznych i odpowiedzialnych za własne uczenie się.

Aby ocenianie było skuteczne, potrzebne jest bezpieczne środowisko sali lekcyjnej. Atmosfera klasy w której dominuje głos nauczyciela, nie służy prawdziwie refleksyjnej ocenie. Rozmowy na temat uczenia się wymagają bezpiecznego otoczenia, takiego w którym każdy może podjąć

ryzyko. Wszelkie procedury, które wprowadza się w celu oceniania w klasie, będą nieustannie torpedowane, jeśli atmosfera i kontakt między uczniami a nauczycielem, a także między samymi uczniami, nie będzie produktywny. Skuteczne ocenianie nie zależy jedynie od procesu czy systemu, który wybiera się dla swoich uczniów. Nacisk na to, by najpierw ocenić to co działa, a potem to co nie działa, powinien być celowy. Służy on bowiem ochronie i rozwojowi wrażliwego poczucia własnej wartości i rozbija ograniczające przekonania na własny temat i stanowi przykład, za którym zaczną podążać cała grupa. Tworzenie odpowiedniego środowiska do oceniania w klasie to troska o relacyjny klimat fizyczny i emocjonalny w sali lekcyjnej. To przykład nauczyciela ma największy wpływ na zachowanie i postawy jego uczniów. Wszystko zaczyna się od jego zachowania. To on tworzy w klasie atmosferę – zarówno pod względem zachowania jak i nauki.

Ocenianie oddziałuje na emocje. Oceniać jest łatwo; sztuką jest zaangażować uczestników w proces oceniania tak, by chcieli wysłuchać słów krytyki, dążyć w kierunku osiągnięcia celów i podejmować refleksję bez strachu czy wstydu. Sztuką jest stworzyć klasę, za którą uczestnicy czują się odpowiedzialni, w którą inwestują, w której znajdują powód do tego by się zmieniać. By stworzyć taką atmosferę, w której dyskusja nie jest zabarwiona rywalizacją, zazdrością, urazą czy zemstą z powodu jakiegoś nieznacznego przewinienia. Wszystko to można osiągnąć. Wymaga to jednak czasu, wysiłku, wyraźnie określonych granic i jasnego przykładu.

Aby ocena była motywująca, zachęcająca, by podtrzymywała zainteresowanie i zaangażowanie, musi być, jako proces, nakierowana przede wszystkim na to co jest dobre, co było dobrze zrobione, co okazało się sukcesem. Ocena wykazująca jedynie błędy jest pójściem na skróty, demotywuje, wzmacnia ograniczające przekonania na własny temat i uczy dzieci by zastanawiały się głównie nad tym, co poszło nie tak. Wszystko to są lekcje, które mogą pozostać w nich do końca życia.

Z pewnością łatwiej, szybciej i z mniejszym wysiłkiem przychodzi analiza i identyfikacja tego, co się nie udało. Skuteczne nauczanie jednak rzadko kiedy polega na szybkich i łatwych skrótach. W przypadku uczniów, którzy mieli do tej pory problemy z nauką, którzy przyzwyczaili się już do złych ocen i którzy ponosili porwaki nie do końca rozumiejąc, dlaczego, stałe doszukiwanie się tego, co im nie wyszło, będzie miało na nich długotrwały wpływ. Niewielu z nas czuje się dobrze w środowisku, w którym ocena polega jedynie na wyszukiwaniu błędów. Wielu uważa natomiast, że zostali uwarunkowani, by doszukiwać się ich innych. Długoterminowe skutki uboczne takiej oceny widoczne są wszędzie wokół nas, w świecie dorosłych.

Funkcja motywująca oceny szkolnej jest niesłychanie ważna, szczególnie w klasach początkowych. Używając motywujących ocen należy być bardzo ostrożnym. Uważać, by ocenianie nie stało się manipulacją, ale pozytywnym kodem w formie recenzji pracy pisemnej lub

komentarza do odpowiedzi. Oceniamy osiągnięcia, a nie fakt występowania braków. Wskazujemy w pierwszej kolejności sukcesy, potem zaś porażki-to bardzo ważne z psychologicznego punktu widzenia. Uczeń powinien rozumieć, że wysokość oceny nie świadczy ani o jego wartości jako ucznia, ani tym bardziej jako człowieka, lecz tylko o stopniu opanowania określonej wiedzy czy umiejętności.

To proste rytuały zakorzeniają pozytywne wzmocnienie w procesie nauczania; to one zmuszają nadmiernie krytykujących uczniów do zastanowienia się w trakcie oceniania rówieśników nad tym, co pozytywne, i do budowania wzajemnego zaufania w grupie. To dzięki odpowiedniej atmosferze w klasie trudne rozmowy przebiegają spokojniej a nieprzyjemne informacje są łatwiejsze do przekazania.

Doszukiwanie się błędów u innych mamy we krwi. Tej umiejętności nie musimy się uczyć, nikt nas do tego nie musi zachęcać. Bywa, że często jest ona źródłem naszego poczucia humoru, poczucia koleżeństwa, naszą płaszczyzną porozumienia. Często bywa zabawna, niemal nieszkodliwa; w niektórych sytuacjach oczekiwana a nawet akceptowana. W sytuacji nauczania i uczenia się wprowadza zamęt w atmosferze, oczekiwaniach, relacjach, poczuciu własnej wartości i osiągnięć. Kieruje uwagę uczniów na błędy i nie wzmacnia ich sukcesów. Pierwsze chwile rozumienia pojęcia, koncepcji czy języka zostają zasypane słowami krytyki. Rozwój nowej wiedzy zostaje w łatwy sposób zahamowany.

Zadaniem nauczyciela jest zatem stworzenie przyjaznego klimatu uczenia się, niwelowania stresu, lęku, poczucia niskiej wartości ucznia. Nauczyciel musi stworzyć system stopni szkolnych, który będzie systemem komunikacji między uczniem a nauczycielem. Proces oceniania winien stwarzać sytuacje, w których uczeń będzie miał możliwości do zademonstrowania swej wiedzy i umiejętności.

Ocenianie ma charakter osobisty. Spowite jest w warstwy emocji, zwątpienia w siebie, arogancji, strachu i ekscytacji. Tymczasem chcemy, żeby uczniowie potrafili zastanawiać się nad swoją pracą, nie poddając się jednocześnie złym myślom na własny temat. Oddzielając tożsamość ucznia od jego osiągnięć czy porażek, możemy ochronić jego poczucie własnej wartości przez proces oceny, czy to łagodny, drobiazgowy, czy wymagający.

Bardzo ważne jest więc stawianie uczniom właściwych wymagań. Wymagania zbyt wysokie albo zbyt niskie w stosunku do możliwości ucznia hamują jego rozwój. Wiąże się to ze znajomością potrzeb rozwojowych poszczególnych uczniów, ich indywidualnych potrzeb, zainteresowań, uzdolnień. Podejście indywidualne do ucznia to pewnego rodzaju partnerska relacja, polegająca na stawianiu wymagań uczniowi przy równoczesnym uwzględnianiu jego

indywidualnych możliwości ich spełnienia, respektowaniu potrzeb ucznia i poszanowaniu jego poczucia godności.

W toku wystawiania stopni najważniejsze jest, by uczeń był w pełni świadomy tego, za co będą wystawiane oceny; kto może spodziewać się oceny lepszej, kto gorszej i dlaczego. Niedopuszczalne są sytuacje, gdy uczeń nie wie, czy zaliczył pracę czy też nie i dlaczego zaliczył ją na określony, a nie inny stopień. Uczeń musi wiedzieć co konkretnie ma zrobić, by przy następnej próbie poprawić uzyskaną ocenę.

Wśród nauczycieli zdarza się negatywne zjawisko, jakim jest karanie ucznia oceną niedostateczną za złe zachowanie. Zachowanie ucznia i jego umiejętności to dwie odrębne sfery, toteż nie powinno się ich łączyć.

Kolejnym negatywnym zjawiskiem jest niejednorodność kryteriów oceniania i różnicowanie ich w zależności od ucznia. Często jest wśród nauczycieli inne traktowanie uczniów językowo dobrych, a inne o niewielkich możliwościach.

Sposób postrzegania uczniów przez nauczycieli ma kluczowy wpływ na ich ocenianie. Niestety bardzo często nie jest on wolny od błędów. Całkowite ich wyeliminowanie nie jest możliwe w praktyce, ale sama ich świadomość, że takie „pułapki” istnieją jest połową sukcesu. Nauczycielskie próby unikania ich są niemalże całkowitym sukcesem.

Pomyłki w ocenianiu są wynikiem m.in.:

- tendencji do pozytywnego oceniania znanych i lubianych osób,
- obawy przed ferowaniem skrajnych ocen,
- sugerowania się tzw. pierwszym wrażeniem,
- uleganiu wpływom wcześniej wystawionych ocen za inne sprawności,
- przypisywania ocenianym uczniom cech będących przeciwieństwem lub podobieństwem charakteru osoby oceniającej.

Bycie ekspertem w określonej dziedzinie nauki nie gwarantuje posiadania umiejętności wydawania trafnych ocen. Przyczyn tego stanu rzeczy jest wiele. Do najpopularniejszych błędów należą:

- niewykorzystanie krańcowych ocen na skali, co powoduje, że oceny przesunięte zostają w kierunku jej środka. To tzw. błąd tendencji centralnej i świadczy o dużej ostrożności oceniającego. Rezygnując z ocen skrajnych nauczyciel zabezpiecza się niejako przed popełnieniem zbyt dużego błędu.

- **efekt kontrastu** występuje wtedy, gdy na tle kilku wysoko ocenianych wypowiedzi lub wytworów pojawi się wypowiedź lub praca nieco gorzej przygotowana. Może ona wtedy,

niestety, zostać oceniona znacznie niżej, niż stałoby się to w innej sytuacji. Kiedy natomiast tło stanowią opracowania słabe i źle przygotowane, opinia o średniej pracy może zostać zawyżona.

- **wyraziste cechy** ocenianych prac i osób zazwyczaj zwracają uwagę osoby oceniającej swoją intensywnością, dynamiką, tym, że są zaskakujące, nieoczekiwane i inne od pozostałych. Wyrazistość i związana z tym atrakcyjność przekazu mogą wpłynąć pozytywnie na ogólną ocenę opracowania.

- **z efektem pierwszeństwa** mamy do czynienia wtedy, gdy początek odpowiedzi lub pierwsze zdania czytanego wypracowania mają większy wpływ na ogólną ocenę niż kolejne jego fragmenty. Gdy podoba nam się początkowa część dłuższej wypowiedzi, to przy wystąpieniu pewnych warunków dobrze ocenimy ją w całości i odwrotnie – niska ocena pierwszego fragmentu może być przyczyną niskiej oceny całego wystąpienia lub pracy pisemnej. Początkowe dane tworzą bowiem kontekst pomocny w nadawaniu znaczenia informacjom docierającym do nas w dalszej kolejności.

Uleganie efektowi pierwszeństwa jest silniejsze w sytuacji trudnej do oceny, np. dużo osób na egzaminie, dużo prac do sprawdzenia, brak kategorii do oceny pytań otwartych.

Z drugiej strony końcowe, ostatnie informacje nabierają większego znaczenia, kiedy ocenianie nie przebiega w sposób ciągły, np. z powodu przerw lub zajmowania się innymi sprawami. Zależność ta jest opisywana jako **efekt świeżości**.

- **efekt „aureoli”** jest zjawiskiem występującym w przypadku, gdy jedna z cech ocenianej osoby lub jej pracy została oceniona bardzo pozytywnie. Atrakcyjny wygląd często łączony jest z przekonaniem o inteligencji, towarzyskości i innych zaletach. W badaniach psychologicznych potwierdzono zależność między atrakcyjnym wyglądem a przyjęciem do pracy, a nawet złagodzeniem kar. Zjawisko to może pojawić się również w pracy nauczyciela – np. dla nauczyciela ceniącego społeczną aktywność ucznia cecha ta może przekładać się na ocenę jego wiedzy i umiejętności przedmiotowych.

Podobny efekt może wystąpić, jeżeli charakteryzujemy kogoś przez pryzmat cechy negatywnej, która w naszej ocenie jest szczególnie nieakceptowana. Możemy mieć wtedy skłonność do przypisywania tej osobie również innych wad, np. nauczyciel ceniący punktualność może surowiej oceniać osiągnięcia notorycznie spóźniającego się ucznia.

- nadmierna łagodność lub nadmierna surowość w praktykowanym przez nauczyciela sposobie oceniania. Ludzie różnią się bowiem stosunkiem do informacji pozytywnych i negatywnych, co czasem prowadzi do dwóch skrajnych postaw. Pierwsza polega na skłonności do pozytywnego oceniania siebie, ludzi oraz zjawisk i przedmiotów – to tzw. **inklinacja pozytywna**. W drugiej na ocenę globalną w większym stopniu wpływają informacje negatywne – wtedy mamy do czynienia z **efektem negatywności**.

Siła efektu negatywności zależy od treści informacji, a w szczególności od tego, czy dotyczą one sprawności, umiejętności, kompetencji ocenianej osoby, czy też jej moralności, przyzwoitości, uczciwości. Negatywne dane dotyczące moralności są uznawane za bardzo istotne i z reguły przeważają nad zaletami ocenianego człowieka. Jeżeli uczeń zachowa się nieuczciwie, to informacja o tym zazwyczaj przesłania dane o jego zdolnościach czy dużym zasobie wiedzy.

- **efekt kontrastu** występuje wtedy, gdy na tle kilku wysoko ocenianych wypowiedzi lub wytworów pojawi się wypowiedź lub praca nieco gorzej przygotowana. Może ona wtedy, niestety, zostać oceniona znacznie niżej, niż stałoby się to w innej sytuacji. Kiedy natomiast tło stanowią opracowania słabe i źle przygotowane, opinia o średniej pracy może zostać zawyżona.

- o **efekcie asymilacji** mówimy, gdy przygotowana wypowiedź czy praca o średniej wartości jest wyżej oceniana na tle dobrych, wyróżniających się prac lub ciekawych wypowiedzi, a otrzymuje zaniżoną ocenę na tle prac słabych i wśród banalnych, nieinteresujących wypowiedzi.

W szczególnym przypadku wstępne oceny mogą w taki sposób zmienić zachowanie osoby oceniającej i jej interakcje z osobą ocenianą, że pierwsze intuicje się potwierdzą. Zjawisko to nosi nazwę **samosprawdzającej się przepowiedni (samospełniających się proroctw)** i jest zaliczane do zniekształceń procesu oceniania. Może być ona efektem tendencyjnego zadawania trudnych lub łatwych pytań. Mogą temu towarzyszyć słowne negatywne lub pozytywne oceny, znaki ponaglania, okazywanie zniecierpliwienia lub aprobaty dla wypowiedzi ucznia. Można wyróżnić 3 fazy tego zjawiska:

I. wytworzenie się określonych oczekiwań u nauczyciela; nauczyciel określa wyjściowe oczekiwania wobec ucznia – pozytywne lub - to znaczy przypina mu etykietkę dobrego lub złego ucznia, na co wpływ mają: strój, pochodzenie społeczne lub etniczne, płeć, nazwisko, rodzeństwo uczęszczające do tej samej szkoły.

II. zróżnicowane traktowanie dobrego i słabego ucznia przez nauczyciela; w efekcie niepowodzenia ucznia dobrego tłumaczone są niesprzyjającymi czynnikami zewnętrznymi, natomiast niepowodzenie ucznia słabego często przypisywane jest jego cechom osobowym: lenistwo, brak zdolności itp.

III. wytworzenie się u uczniów określonych reakcji na zróżnicowane traktowanie. Uczniowie boją się bycia piętnowanymi i negatywnie ocenianymi. Zła ocena najczęściej wywołuje zubożenie i wrogość wobec szkolnego otoczenia.

Wiedza o psychologicznych uwarunkowaniach procesu oceniania jest jednym z warunków profesjonalnego oceniania. Świadomość zniekształceń, jakim może on ulec, umożliwia refleksję, ułatwia monitorowanie jego przebiegu, pomaga określić procedury i warunki korzystne dla uzyskania większej trafności, rzetelności i obiektywizmu ocen.

Jako podsumowanie warto przypomnieć, że pozytywne oceny, o wiele bardziej niż kary, wzmacniają pożądane zachowania i motywują uczniów do uczenia się. To właśnie one wskazują właściwe zachowanie, a towarzyszące im przyjemne emocje wpływają na zainteresowanie przedmiotem i dobre relacje z osobą oceniającą.

Opracowanie:

T. Nieroda, R. Hańbicki

Bibliografia

1. Dix P., 2014: Jak oceniać postępy uczniów, PWN, Warszawa
2. Flasz-Gębarowska A., Psychologiczne aspekty oceniania
3. Konopka I. (red.), 2015: Ocenianie w klasach I-III, ORE, Warszawa
4. Koźniewska E., Kalinowska B., 2012: Psychologiczne i społeczne aspekty procesu oceniania, [w:] Trendy, internetowe czasopismo edukacyjne, 2/2012, ORE, Warszawa
5. Kruszewski K. (red.), 2007: Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela, PWN, Warszawa
6. Noizet G., Caverni P., 1988: Psychologiczne aspekty oceniania osiągnięć szkolnych, PWN, Warszawa
7. Okoń W., 1992: Słownik psychologiczny, PWN, Warszawa
8. Tyszka T., 1999: Psychologiczne pułapki oceniania i podejmowanie decyzji, GWP, Gdańsk
9. Zimbardo P., Gerrig R., 2009: Psychologia i życie, PWN, Warszawa
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych.